

УДК 378:005.6(4)

Вікторія Зінченко, доцент кафедри педагогіки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ БОЛОНСЬКОЇ ГРУПИ

У статті проведено аналіз документів, які регламентують Болонський процес та визначають основні принципи забезпечення якості підготовки фахівців, порівняні методи та критерії її оцінки.

Ключові слова: *якість вищої освіти, Європейські стандарти, Європейський простір вищої освіти.*
Лит. 8.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. З початку XXI століття в Україні, як і в інших країнах світу, висвітилися політичні та соціальні тенденції, які призвели до зростання актуальності проблем якості освіти, пошуку нових підходів до підвищення ефективності управління освітніми системами. До цих тенденцій в першу чергу слід віднести інтенсивне реформування, яке охопило практично всі рівні освіти та вимагає систематичного аналізу тенденцій до змін якості освіти.

Серед тенденцій, які сприяли перетворенням, слід також віднести інтернаціоналізацію освіти, пов'язану з політичним та економічним наближення країн світу, що вимагало забезпечення єдиного освітнього простору. Наслідком інтернаціоналізації стало приєднання України до Болонської декларації, для реалізації принципів якої стало необхідним реформувати систему вітчизняної вищої освіти. Процес реформування у вищій школі призвів як до багатьох інновацій, так і значних проблем. Значною мірою труднощі пов'язані з розширенням впливу факторів динамізму та невизначеності, які гальмують процес реформування й призводять до зростання критики та сумнівів щодо ефективності Болонського процесу. Крім того, чисельні публікації (І. Вакарчук, В. Гапон, К. Лемківський, В. Луговий, С. Ніколаєнко, М. Степко, С. Шевченко та ін.), у яких досліджуються різнобічні аспекти упровадження Болонської декларації у вищу освіту України, не висвітлюють у повній мірі офіційні позиції щодо забезпечення якості вищої освіти, що є нарізним каменем і метою створення єдиного європейського простору вищої освіти.

Мета статті. Дослідження офіційної позиції Болонської групи щодо забезпечення якості підготовки фахівців.

Виклад основного матеріалу. На початку 90-х років XX століття процеси із забезпечення якості вищої освіти активізуються спочатку в

окремих країнах Європи, потім реалізуються у вигляді пілотних проектів під керівництвом Міністерства освіти Євросоюзу. Згодом було створено Європейську мережу забезпечення якості у вищій освіті (the Europe Network for Quality Assurance in Higher Education, ENQA), яка почала свою роботу у 2000 році з метою формування єдиних критеріїв і методології оцінки якості.

Проте, фундамент цих процесів було закладено ще в 50-ті роки XX століття після підписання у 1957 році Договору про Європейське Економічне Співтовариство, у якому були окреслені завдання для держав-членів ЄЕС знайти єдині підходи щодо поліпшення якості вищої освіти. Після десяти років спільної роботи в 1971 році відбулася конференція міністрів освіти країн Співтовариства де було обґрунтовано ідеї створення Європейського університету та Європейського центру розвитку освіти, а також необхідність взаємного визнання дипломів завдяки певним механізмам їх уніфікації.

З метою створення єдиного європейського освітнього простору та інтеграції його зі світовою освітньою системою Європейським Союзом було підписано в 1979 р. "Конвенцію про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту і вчених ступенів у державах регіону Європи" [1]. Для практичної реалізації цього визнання в 1980 році починає діяти інформаційна мережа EURYDICE, яка отримувала, обробляла та порівнювала інформацію про національні системи освіти в країнах ЄС.

У 1991 році, коли інтеграційні процеси в Європі стали вимагати знаходження загальних підходів до вимірювання оцінки якості вищої освіти з метою формування єдиного економічного простору, відкриття кордонів та підвищення мобільності робочої сили, Комісією ЄС було опубліковано Меморандум про вищу освіту, у якому обґрунтовувалась роль якісної підготовки фахівців у майбутньому громадян Євроспільноти та подальшому розвитку Європейського союзу. У цьому документі зазначено основні напрямки

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ БОЛОНСЬКОЇ ГРУПИ

щодо підтримки якості вищої освіти, до яких віднесли сприяння максимально ефективному використанню людських та матеріальних ресурсів вищої школи; розширення наукових досліджень та впровадження їх елементів у навчальний процес; удосконалення та оптимізацію процесів прийому абітурієнтів та атестації студентів; підвищення кваліфікації викладачів та поглиблення співпраці з роботодавцями [2]. Також було зазначено, що умовами створення нової системи якості вищої освіти для європейських країн є розробка загальних освітніх програм з гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, яка забезпечує формування ключових компетентностей майбутніх фахівців.

У Сорбонській (1998 рік) та Болонській (1991 рік) деклараціях процеси забезпечення якості вищої освіти набули більш конкретного характеру за рахунок визначення механізмів підтримки якісної підготовки фахівців, а саме:

- створення системи зрозумілих та порівняних освітніх кваліфікацій,
- упровадження дворівневої системи професійної підготовки;
- упровадження системи залікових балів за типом ECTS;
- розробка порівняних критеріїв та методологій оцінки якості підготовки фахівців;
- підвищення кваліфікації викладачів, дослідників та управлінців, особливо за рахунок вивчення досвіду різних країн ЄС та університетів;
- забезпечення ефективної мобільності фахівців на території Європейського Союзу;
- організація співпраці в розробці й розвитку навчальних планів та навчальних програм у напрямку мобільності, практичної підготовки, впровадження елементів дослідної діяльності [3; 4].

Через два роки після підписання Болонської декларації міністри, які відповідають за вищу освіту в своїх країнах, провели в Празі конференцію де розглянули досягнення в напрямку формування європейського простору вищої освіти. На конференції були означені аспекти, які потребують розв'язання в найближчий час. Серед основних питань відзначимо розповсюдження Європейською мережею із забезпечення якості вищої освіти передового досвіду з розробки системи гарантії якості, механізмів акредитації, оцінки якості [5]. У комюніке Празької конференції було подано визначення якості вищої освіти, яка є “основою для довіри, порівнянності, мобільності, сумісності та привабливості в сфері європейської вищої освіти”.

У відповідь на заклик Міністрів вищої освіти більш активно проводити реформування вищої

освіти була проведена конференція Європейських університетів “Формування майбутнього”, яка відбулася в березні 2001 року в Саламанці [6] й визначила відповідальність вищої освіти перед суспільством. Ця відповідальність характеризувалась як здатність вищих навчальних закладів базувати освітній процес на європейських традиціях, забезпечувати доступність для людей усіх рівнів вищої освіти, створювати безперервне навчання в процесі якого відбувається розвиток особистості, формується її громадянська та соціальна відповідальність перед суспільством.

Другим аспектом стосовно якості вищої освіти було визнання того, що університети Європи не знаходяться в однакових умовах щодо її забезпечення. Тому досить важливо поєднати принцип автономії їхньої діяльності з організованою свободою. Така організована свобода дає можливість діяти університетам згідно принципам створення достатнього саморегулювання для гарантії мінімального рівня об'єднання, яке знаходить своє відображення в основних категоріях та критеріях якості. Тобто, для досягнення якості вищої освіти необхідно дійти балансу між нововведеннями та традиціями, академічною свободою та соціально-економічною необхідністю, взаємозв'язком навчальних програм та свободою виробу студентів. Усе це стосується викладання, наукового дослідження, управління та адміністрування навчальних закладів, різноманітної діяльності студентів.

Третім аспектом програмного документу Асоціації Європейських університетів було визначення якості вищої освіти: “Якість – це основна умова для довіри, доречності, мобільності, порівнянності й привабливості в зоні європейського вищої освіти”. Основоположним, на наш погляд, пунктом цього визначення який стосується формування довіри. У документі було зазначено, що забезпечення якості не може базуватися на єдиному погляді щодо використання загального набору стандартів. Єдність можлива тільки стосовно розробки механізмів для взаємного прийняття результатів забезпечення якості, а саме:

- у навчальних планах обов'язково відображати елементи підготовки спрямовані на формування в майбутніх фахівців навичок та умінь комунікації, знань державної та іноземної мов, розвитку міждисциплінарних навичок, здатності до мобілізації знань, можливості працювати в команді, розв'язувати проблеми та здійснювати саморозвиток;

- для забезпечення порівнянності кваліфікацій необхідно урівноважити в певних обсягах

ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ОФІЦІЙНИХ ДОКУМЕНТАХ БОЛОНСЬКОЇ ГРУПИ

навчальну роботу (кредити ECTS), розробити єдиний вид додатків до дипломів, створити однорідність базових дисциплін за певним фахом, увести освітні ступені зрозумілі як у Європі, так і за її межами.

Ці положення щодо розуміння якості вищої освіти, сформульовані європейськими університетами, були підтримані й представниками державного управління системами вищої освіти країн-учасниць ЄС у 2003 році на Берлінській конференції “Створення загальноєвропейського простору вищої освіти” [7]. У Комюніке конференції підкреслювалось, що відповідальність за забезпечення якості вищої освіти лежить на кожному з ВНЗ, що є основою для реальної їхньої підзвітності в межах національної системи якості.

Була визнана необхідність на рівні Європейської мережі із забезпечення якості вищої освіти (ENQA), Європейської Асоціації університетів (EUA), Європейської Асоціації вищих навчальних закладів (EURASHE) та Європейського студентського міжнародного бюро (ESIB) створити набір узгоджених стандартів, процедур та керуючих принципів для забезпечення якості; визначити способи забезпечення адекватної узгодженої системи перевірки для забезпечення якості та / або акредитаційних агенцій, організацій.

Важливим аспектом щодо якості вищої освіти було визнано наявність чітко визначених результатів досягнення певного освітнього рівня, що допоможе розробити структуру узгоджених та порівнянних кваліфікацій.

З метою практичної реалізації рішень Берлінської конференції була створена робоча група до складу якої увійшли ENQA, EUA, EURASHE та ESIB, щоб “розробити узгоджені стандарти, процедури та рекомендації забезпечення якості”; “вивчити можливості створення надійної системи незалежних взаємних перевірок для агенцій та установ із забезпечення якості й/або надання акредитації і звітувати через Групу підтримки Болонського процесу перед міністрами у 2005 році про здійснену роботу” [7].

Результатом роботи групи стало створення “Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти” [8]. Розроблені стандарти стосуються внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах, зовнішнього забезпечення якості вищої освіти та забезпечення якості в діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості. Призначення “Стандартів і рекомендацій” – надати допомогу й визначити орієнтири як для вищих навчальних закладів при розробці своїх власних систем

забезпечення якості, так і для агенцій, які здійснюють незалежні перевірки.

Перш ніж перейти до розгляду внутрішнього й зовнішнього забезпечення якості вищої освіти зазначимо, що для координації діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості вищої освіти був створений Європейський Реєстр агенцій та Європейський Консультативний Форум із забезпечення якості. Перша організація сприятиме визначенню професійності та надійності агенцій, що впливатиме на зростання довіри до їхньої роботи. Робота Європейського Консультативного Форуму із забезпечення якості вищої освіти буде забезпечувати активний обмін досвідом і думками між агенціями, вищими навчальними закладами, студентами, роботодавцями. Це повинно привести до зростання взаємної довіри між агенціями та навчальними закладами, а також буде розвивати процес взаємного визнання.

Особлива увага в документі приділена реалізації принципу субсидіарності, який дає можливість окремому члену організації із зовнішнього забезпечення якості самостійно приймати рішення, коли перевірки здійснюються переважно в межах його країни. Тобто, надається перевага національним інтересам, традиціям, надбанням у системі забезпечення якості підготовки фахівців.

Тепер розглянемо сутність внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти.

Для внутрішнього забезпечення якості навчальним закладам необхідно розробити стратегію, політику й процедури завдяки яким буде створена власна система забезпечення якості, визначені основні засоби та детально розроблені шляхи практичної її реалізації.

Створення системи забезпечення якості пов’язано з розробкою навчальних програм, які дозволять досягти чітко визначених заздалегідь результатів навчання. Оскільки ці результати навчання повинні відповідати вимогам студентів, викладачів, роботодавців та суспільству в цілому, то в системі забезпечення якості важливо упровадити процедуру періодичного перегляду та моніторингу цих навчальних планів. Завдяки моніторингу навчальних програм, дослідження їх архітектури та змісту, виникає можливість організувати ефективно спілкування зі всіма зацікавленими сторонами, оцінити відповідність наявних навчальних ресурсів для реалізації навчальних програм, виявити можливості студентів досягти визначених у навчальних програмах результатів.

Забезпечення якості підготовки фахівців залежить від “готовності, бажання й здатності

персоналу забезпечити викладання та створити такі умови, які б допомогли студентам досягти результатів, а також від наявності повного, вчасного й відчутного визначення внеску у здійснювану роботу тієї частини персоналу, яка демонструє видатну майстерність, прекрасні фахові знання, відданість справі” [8, 15]. Мова йде про забезпечення якості викладацького складу, що є найбільш доступним для студентів та найважливішим навчальним ресурсом. У зв’язку з цим, навчальним закладам необхідно мати процедуру відбору та призначення на посаду викладачів, які мають базовий рівень компетентності для здійснення викладацької діяльності, а також створити умови й можливості для вдосконалення викладачами фахової майстерності.

Однак професіоналізм викладача без існування інших навчальних ресурсів не дозволить підготувати конкурентоспроможного фахівця. Тому в “Стандартах” зазначена необхідність існування бібліотек, комп’ютерів, навчального обладнання та пристроїв, можливості отримувати додаткові консультації зовні та здійснювати самоосвіту. При цьому важливо відстежувати інформацію про стан різних навчальних ресурсів, ключові показники діяльності навчального закладу, ефективність роботи викладачів, “рівень досягнень студентів, ступень задоволеності студентів навчальними програмами, професійну реалізацію випускників ВНЗ. Отримана інформація про власну діяльність дозволить виявити проблеми в роботі або оцінити результати інноваційної діяльності. Таке самопізнання розглядається як “відправна точка для ефективного забезпечення якості” [8, 17].

Таким чином, система внутрішнього забезпечення якості включає:

- розробку політики закладу і процедур забезпечення якості;
- затвердження, моніторинг та періодичний перегляд навчальних програм і дипломів;
- оцінювання студентів;
- забезпечення якості викладацького складу;
- навчальні ресурси та підтримку студентів;
- інформаційні системи;
- публічність інформації.

Як бачимо, у “Стандартах” тільки окреслено певні процедури із забезпечення вищим навчальним закладом якості вищої освіти. У зв’язку з цим у документі було ще раз підкреслено, що “з огляду на існуючі відмінності ... відмічається вузький, жорстко регламентуючий і надмірно централізований підхід до стандартів” [8, 10]. Перевага віддається загальним принципам

замість конкретних вимог, що сприяє зближенню різних професійних спільнот та сфокусує країни-учасниці на реальних заходах щодо забезпечення якості.

Разом з таким, досить розмитим підходом щодо визначення конкретних дій внутрішнього забезпечення якості, критеріїв та параметрів якості, можна констатувати, що більшість аспектів у системі внутрішнього забезпечення якості пов’язана із забезпеченням якості навчального процесу в якому поєднується якість навчальних програм, якість викладацької діяльності, якість та доступність навчальних ресурсів, оцінювання студентів та виявлення якості всіх названих чинників. Це положення ми вважаємо провідним, оскільки воно підтверджує позицію більшості вітчизняних науковців (яку ми поділяємо) про домінуючу роль навчального процесу в забезпечення якості підготовки фахівців.

Не менш важливим, на думку розробників стандартів, є зовнішнє оцінювання, яке передбачає “оцінювання закладу в цілому; оцінювання навчальних програм або програм з окремих предметів; акредитацію на рівні навчальної дисципліни, повного курсу або закладу в цілому; а також комбінацію різних типів перевірок” [8, 13]. При цьому важливу основу для зовнішнього оцінювання складають стандарти внутрішньої оцінки якості, оскільки їх чітке формулювання дозволяє оцінити наскільки ці стандарти дотримуються навчальним закладом. Тому для гарантії ясності цілей і прозорості процедур методи зовнішнього забезпечення якості повинні обиратися із залученням вищих навчальних закладів. Це пов’язано з тим, що зовнішнє оцінювання висуває до ВНЗ певні вимоги, які можуть заважати нормальній роботі навчальних закладів і тому потрібно, щоб процедури зовнішнього забезпечення якості були схвалені й відповідали потребам навчальних закладів [8, 18].

Висновки. Проведений нами аналіз виявив, що створення системи якості вищої освіти для Європейського Союзу було об’єктивною необхідністю та стало результатом цілої низки взаємопов’язаних кроків. Незважаючи на те, що якість розглядається як наріжний камінь підготовки сучасного фахівця та розвитку всього суспільства, у країнах-учасницях Болонського процесу не існує єдиного підходу щодо забезпечення якості вищої освіти. Проте певні механізми щодо її забезпечення створені, тому виникає необхідність проведення подальшого дослідження офіційних документів Болонської

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

групи, результати якого ми оприлюднимо у наступних номерах журналу.

1. Тимошенко З.І. Соціально-політичні аспекти та перспективи участі України в Болонському процесі / З.І. Тимошенко // Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. "Україна – суб'єкт європейського освітнього простору". – К.: Вид. Європ. ун-ту, 2005. – С. 9.

2. Сенашенко В., Ткач Г. Болонський процес і якість освіти // http://library.uipa.kharkov.ua/library/Documents/BolonProz/3/3_2.htm

3. Байденко В.І. Болонський процес: структура реформ вищої освіти Європи / В.І. Байденко. – М.: Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов; Российский новый ун-т, 2002. – 1287 с.

4. The European higher education Area. Joint Declaration of the European Ministers of Education. Convened in Bologna on the 19th of June 1999 // <http://www.bolognadec.html>.

5. *Towards the European Higher Education: Communiqué of the meeting of European Ministers in charge of Higher Education in Prague, 19 May 2001.*

6. *Shaping the European Higher Education Area: Message from the Convention of European Higher Education Institutions, Salamanca 25 – 26.03.2001 // News of the Recognition Field: Background Information for the ACE Track, 13th Annual Conference of the European Association for International Education (EAIE) 5 to 8 December, 2001, Tampere, Finland. – Riga: EAIE, Latvian ENIC/NARIC, 2001. – P. 51 – 52.*

7. *Realizing the European Higher Education Area: Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003.*

8. *Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. – К.: Ленвіт, 2006. – 35 с.*

Стаття надійшла до редакції 07.09.2011

УДК 336.741.242

Валентина Страхарчук, кандидат економічних наук,

доцент кафедри економічної кібернетики

Анатолій Страхарчук, кандидат економічних наук,

професор кафедри комп'ютерних технологій

Львівського інституту банківської справи УБС НБУ

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЕЛЕКТРОННОГО БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

Розглянуто та систематизовано гальмівні чинники розвитку електронного банківського бізнесу, проаналізовано світові стандарти критеріїв оцінки безпеки інформаційних систем, обґрунтовано та систематизовано основні недоліки криптографії, що базується на симетричних ключах. Визначено можливі варіанти підвищення ефективності функціонування електронного банкінгу.

Ключові слова: електронний бізнес, ефективність електронного бізнесу, електронні банківські послуги, кібер-безпека, кібер-атака, кібер-злам, інформаційний захист.

Рис. 2. Літ. 9.

Постановка проблеми. Сьогодні мережа Internet є інформаційною системою для оперативного здійснення банківських операцій. Відкритість мережі Internet для платежів і використання її як каналу збуту викликає у користувачів різного роду занепокоєність щодо безпеки здійснюваних фінансових операцій. Щоденно в світі здійснюються перекази на суму понад \$ 4000 млрд з використанням електронних систем зв'язку. За даними Бюро технологічної оцінки США 0,1 – 0,15 % усіх переказів відносяться до відмивання "брудних" коштів. Річні збитки від шахрайських дій з пластиковими картками складають понад 1% від загального грошового обігу – близько 2,5 мільярдів доларів США [9].

Як свідчать дослідження, сьогодні існує ціла низка гальмівних чинників, що супроводжують процес надання електронних фінансових послуг в

світі, і в Україні, зокрема, стримуючи розвиток відповідних інформаційних технологій, а, відтак, ефективного процесу надання електронних банківських послуг. Серед них чи найважливішим є ризикованість електронного бізнесу внаслідок недостатнього рівня безпеки. Відсутність сьогодні ефективних процедур забезпечення належного рівня кібер-безпеки, а, відтак, мінімізації ризикованості сфери електронного бізнесу, є стримуючим фактором розвитку фінансових кібер-технологій.

Світова фінансова криза сьогодні спонукає банки України, шукати безризикові технології обслуговування клієнтів, щоб захистити свій капітал, повернути довіру клієнтів до банківської системи країни. Проведений в межах наукового дослідження аналіз ефективності функціонування електронного бізнесу, дозволив дійти висновку, що зовсім не безпідставно більшість аналітиків